

VÁCLAV KRÁLÍČEK

Tři roky krve

DRUHÁ
ANGLO-HOLANDSKÁ VÁLKA
1665–1667

EPOCHA

POLOZAPOMENUTÉ
EDICE
Polozapomenuté
války
VÁLKY

Ediční rada edice Polozapomenuté války

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc. (Ústav dějin UK a archiv UK)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (FF UJEP Ústí nad Labem)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií
a žurnalistiky)

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK a Technická univerzita v Liberci)

PhDr. Karel Richter, CSc. (Klub autorů literatury faktu)

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF UK, Ústav světových dějin)

doc. PhDr. Miroslav Šedivý, Ph.D. (FF ZČU, Katedra historických věd)

POLOZAPOMENUTĚ
VÁLKY

EDICE

VÁCLAV KRÁLÍČEK

Tři roky krve

DRUHÁ ANGLO-HOLANDSKÁ
VÁLKA 1665–1667

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Václav Králíček, 2020

Cover © Karel Kárász, 2020

Cover Illustration © Vaclav V. Killer, 2020

Photos © archiv autora, National Maritime Museum, Rijksmuseum,
Wikimedia Commons, 2020

Drawings © Martin Ďásek, Václav Králíček, 2020

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2020

ISBN 978-80-7557-249-3 (print)

ISBN 978-80-7557-858-7 (ePub)

ISBN 978-80-7557-859-4 (mobi)

ISBN 978-80-7557-860-0 (pdf)

OBSAH

Místo předmluvy	13
Nutné přede hry	15
Snad konečně mír	15
Pracovití obchodníci	17
První válka	22
Zdálo by se... preludium	31
První preludium	35
Svoboda a volný obchod	40
Merkantilismus v praxi	43
Druhé, mnohem důležitější preludium	44
Diplomaté	52
Dřevo, dělové koule, železo i lůj	60
Vít, mlhy, písek, příliv... ..	68
Francouzská politika, vody a obchod	70
Poslední záchvěvy míru	72
První záchvěvy budoucí války včetně rekapitulace	75
... v srpnu	75
... v říjnu	76
... v listopadu a prosinci	76
Velitelé	81
Princ Jakub vévoda z Yorku (1633–1701)	81
Ruprecht Falcký (1619–1682)	83
George Monck, vévoda z Albemarle (1608–1670)	86
Michiel Adriaenszoon de Ruyter (1607–1676)	89
Cornelis Tromp (1629–1691)	91
Jacob Banner lord Wassenaer, lord Obdam (1610–1665)	93
1665	95
První měsíce prvního roku války	96
„A prosazujte naše právo...“	99
Lowestoft	102
Bergen nebo také bitva u Vågen	122
Ošklivý podzim anglické flotily	134

Politický podzim na souši	137
Veselejší podzim u holandské flotily.	138
Münsterské intermezzo	143
Středomoří a Asie	146
Trpké plody vítězství u Lowestoftu.	149
1666	154
Nový rok.	154
Jaro v Anglii	157
Zmatky a zase zmatky.	161
Čtyřdenní bitva	170
Nenápadné počátky	170
Ráno 11. června – když se dva hledají.	173
Po poledni 11. června.	176
Den druhý – sobota	186
Den třetí – neděle.	194
Den čtvrtý – pondělí	201
Když utichla děla	211
Den svatého Jakuba.	213
Velké požáry.	222
Holmes's Bonfire	223
Velký požár Londýna	226
1667	233
Smutné vánoční svátky, a ještě smutnější Nový rok.	233
Mírová jednání	234
Výlet na Medway a do Chathamu.	236
Anglické pobřeží naposledy.	259
Konečně mír.	262
Místo epilogu dvě anglické karibské tečky.	267
Třetí a definitivní válka.	273
Chronologie	274
Vybraná literatura	276

Každý, kdo se alespoň trochu zabývá historií, velmi brzy zjistí, že ačkoliv se většina válek obhazuje vznosnými proslovy a patetickými prohlášeními, ve skutečnosti se tím zakrývá jen hloupá hamižnost a sebeuspokojení několika jedinců či skupin. Pro jejich uspokojení následně umírají tisíce a tisíce lidí, kterých se to ve skutečnosti vůbec netýká. Není to bohužel jen minulost, jak sami můžeme vidět, děje se to i v dnešní době.

IRSKO

ANGLIE

Stratford

Cambridge

Oxford

Harwich

Temže

LONDÝN

Chatham

Portsmouth

Dover

Plymouth

Calais

kanál La Manche

Cherbourg

Brest

Rouen

Seina

FRANCIE

Lorient

0 50 100 200 km

Severní moře

DÁNSKO

SPOJENÉ NIZOZEMSKÉ PROVINCE

Lowestoft
13. června 1665

Den sv. Jakuba
25. července 1666

Čtyřdenní bitva
1.-4. června 1666

ZEELAND

SEVERNÍ BRABANTSKO

HOLLAND

UTRECHT

OVERIJSEL

GELDERLAND

FRIESLAND

DRENTHÉ

GRONINGEN

SVATÁ ŘÍŠE

ŘÍMSKÁ

ŠPANĚLSKÉ NIZOZEMÍ

DRUHÁ ANGLO-HOLANDSKÁ VÁLKA
1665-1667

bitva

ZEELAND

součást Spojených nizozemských provincií

PAŘÍŽ

Remeš

wich

Leeuwarden

Groningen

Assen

Zwolle

Utrecht

Haag

Amsterdam

Labe

Rýn

Máza

Brusel

Antverpy

Bruggy

Lille

Šelda

Dunkerque

MÍSTO PŘEDMLUVY

Zvykli jsme si pojmenovávat určitá období v historii Evropy. Proto charakterizujeme celé šestnácté století jako století objevů, ale také bychom mohli napsat – a nezmýlili bychom se –, že to bylo století španělské a portugalské. Jejich mořeplavci postupně objevovali nové kontinenty, na nich nacházeli nové obchodní příležitosti a zabírali celá území ve prospěch svých panovníků.

O sedmnáctém století zase můžeme s klidem hovořit jako o století holandském, ale také jako o století, kdy obchodníky postupně ovládl duch merkantilismu. A zatímco zbytek Evropy se od prvních desetiletí zmítal v náboženských bojích a až do poloviny století se bojovalo téměř všude, holandští obchodníci téměř nikým nerušení postupně vytlačovali Portugalce a Španěly z obchodně zajímavých destinací. Někdy mírněji, jindy s použitím toho nejhrubšího násilí ovládli mezinárodní obchod na takové úrovni a organizaci, že by jim moderní společnosti mnohdy mohly jen tiše závidět. I když si nedělejme iluze, v rukavičkách se to neděje často ani dnes.

Že se jejich úspěchy a vzrůstající bohatství postupně stalo trnem v oku obchodníkům anglickým, je nábledni. A protože když se mluví o obchodu a penězích, mnohdy nejde o přátelskou konverzaci, výsledek byl téměř předem daný. Angličtí obchodníci, plně podporováni králem, se rozhodli zlomit holandskou hegemonii, což se jim nakonec po třech krvavých válkách podařilo.

Následující text hovoří jen o válce druhé, probíhající mezi lety 1665–1667, kdy kýžené vítězství neměli jisté, a ani se k němu nepřiblížili. Bylo to období toho nejhoršího ponížení anglického krále a jeho milovaného Královského námořnictva. Ponížení, na které dodnes nedokázalo zapomenout.

V pramenech se objevují datace jak v gregoriánském, tak juliánském kalendáři, a zatímco na ten první postupně přecházely evropské země

už od konce 16. století – byl vyhlášen 24. února 1582 –, Angličané původní juliánský opustili až 2. září 1752. Autor se snažil sjednotit text ke gregoriánskému kalendáři, proto může čtenář jinde narazit na rozdílnou dataci. Co se týče měř a vah, pochopitelně i zde existovaly velké rozdíly, ale ty pro vylíčený děj až takový význam nemají.

NUTNÉ PŘEDEHRY

Jestliže pro Anglii byl nepřítelem čas, pro Holanďany to byla geografická poloha. Anglické ostrovy blokovaly jejich cestu na oceány...

Frank L. Fox

Snad konečně mír

Když byl onoho podzimního sobotního dne 24. října léta páně 1648 v Münsteru konečně po dlouhých a vyčerpávajících jednáních uzavřen mír, většina obyvatel Evropy si s ulehčením vydechla. Vestfálským mírem skončilo třicetileté martyrium válek, bojů, přesunů armád, násilných rekvizic, pogromů místního obyvatelstva a snad i období neustále se šířících různých epidemií. Sedlák se už konečně mohl přestat bát o svou úrodu, zvířata ve chlévech, měšťané se opět mohli v poklidu věnovat výrobě a obchodu. Cesty spojující města a země postupně, i když velmi pomalu, oživaly obvyklým ruchem, a ne jen přesuny armád.

Kromě neuvěřitelných ztrát na životech, doslova vyhlazení celých oblastí Svaté říše římské, vyvraždění obyvatel měst, městeček a vesnic, se pro přeživší ve skutečnosti nic nezměnilo, protože navzdory bojům o to jediné a správné náboženství se opětovně jen potvrdila stará známá pravda, že „cuis regio, eius religio“. Nejvíce na válce vydělalo francouzské a švédské království, jelikož se jim poměrně významně podařilo rozšířit své území, a také země Svaté říše římské získaly své mezinárodní uznání.

Mírová jednání mimo jiné definitivně potvrdila nezávislost Republiky sedmi spojených provincií (Friesland, Gelre, Holland, Overijssel, Groningen včetně Ommelanden, Utrecht, Zeeland). Ve skutečnosti mezi provincie patřilo i osmé Drenthe, ale to ve federální vládě, přesněji jejím vrcholovém orgánu – generálních stavech – zastoupeno nebylo. Generální stavy sídlily v Haagu a skládaly se ze zástupců všech provincií. Aby to nebylo až tak jednoduché, síla jednotlivých hlasů se odvíjela od ekonomické síly té které provincie. Proto také měla nejsilnější hlas provincie Holland.

Mír jen stvrdil stávající stav, a to i přesto, že zástupci Spojených provincií v Münsteru mezi signatáři chyběli. Svá mírová jednání totiž vedli se Španělskem již od roku 1646. Zárodkem vzniku tohoto státního útvaru se stala už v roce 1579 Utrechtská unie a o dva roky později, po sesazení Filipa II. z vlády v severonizozemských provinciích patřících španělské koruně, došlo k vyhlášení samostatnosti Spojených provincií. Téměř sedmdesát let trávající válka mezi španělským králem a Nizozemci se definitivně chýlila ke konci. Pikantní zajímavostí mírových jednání byla přítomnost všech zástupců sedmi provincií – stále si totiž vzájemně příliš nedůvěřovali. Španělského krále na jednání zastupoval zkušený diplomat Gaspar de Bracamonte y Guzmán, hrabě Peñaranda (1595–1676) a konečné znění vycházelo z podmínek, podle kterých byl uzavřen již Dvanáctiletý mír v roce 1609. Text smlouvy o 79 článcích se podařilo dojednat až 30. ledna 1648 a ihned poté ji zaslali Filipovi IV. a generálním stavům k ratifikaci. S textem souhlasilo pět provincií, ale Zeeland a Utrecht ne. K podpisu smlouvy došlo 15. května 1648, zástupce Zeelandu se skutečně nedostavil a zástupce Utrechtu pravděpodobně postihla „diplomatská“ nemoc.

Federální vládu Spojených provincií (pro zjednodušení budeme obvykle používat termín Holandsko a pro obyvatele termín Holanďané) tvořily generální stavy sídlící v Haagu a skládaly se – jak již bylo řečeno –, z volených zástupců všech provincií. Jejich jednání na půdě generálních stavů byla vždy složitá a často velmi zdlouhavá i z toho důvodu, že každá provincie měla svou vlastní vládu a byla víceméně nezávislá. A ačkoliv byly Spojené provincie konfederací a konstituovaly se jako republika, ve skutečnosti se jednalo spíše o takovou zvláštní monarchii, protože v jejich čele formálně stál místodržící patřící k potomkům Viléma I. Oranžského. Toho doplňoval generálními stavy volený tzv. velký penzionář (Raadpensionaris), čili zemský advokát vybavený širokými pravomocemi. Jeho funkce by se dala v dnešní době velmi nahrubo přirovnat k funkci ministerského předsedy.

Pracovití obchodníci

Díky neuvěřitelně pracovitému a houževnatému obyvatelstvu Spojené provincie po celé sedmnácté století prožívaly nejen ekonomický, ale s ním úzce související kulturní a společenský boom, ve kterém rozkvět mezinárodního obchodu podmíněný rozvojem mořeplavectví, rybolov, ale také počátky merkantilismu hrály neopominutelnou a v podstatě velmi významnou úlohu. Republika byla v té době v mnohém evropským unikátem. Její obchodní, finanční a technické úspěchy z ní během necelých padesáti let udělaly lídra evropské ekonomiky.

Počtem obyvatel patřily provincie spíše ke středním státům, odhaduje se, že v průběhu sedmnáctého století žilo na jejich území asi jeden a půl milionu obyvatel. Pro porovnání – v celém anglickém království bychom tehdy napočítali mezi šesti až sedmi miliony duší. Mnohem více obyvatel mělo Španělsko, včetně všech teritorií v Evropě asi patnáct milionů. Ve Francii se počty pohybovaly do dvaceti milionů a v habsburské monarchii uprostřed Evropy se odhadovalo množství obyvatel na sedm až deset milionů.

Přesto mělo Holandsko z těchto zemí největší válečné námořnictvo, které běžně operovalo v Severním moři, v Kanále (Lamanšský průliv), Baltském moři a ve Středomoří. Holandská obchodní plavidla se pravidelně vydávala i do vzdálených oblastí obou Indií. Válka se Španělskem skončila nejen samostatností, ale i ziskem obchodní hegemonie téměř v celé Asii. V polovině století síla holandského námořnictva zachránila Dánsko před anexí ze strany Švédska a ještě v letech 1688–1689 pomohlo nassavské dynastii na anglický trůn.

Holandané ve své republice dokázali vytvořit velmi funkční a výrazně lepší politický, fiskální, finanční a administrativní systém než okolní monarchie, a díky němu byli schopni téměř bez problémů udržovat stále námořnictvo a ozbrojené síly. Na rozdíl od ostatních zemí v tomto systému hráli samostatní podnikatelé či najatí vojáci jen marginální roli.

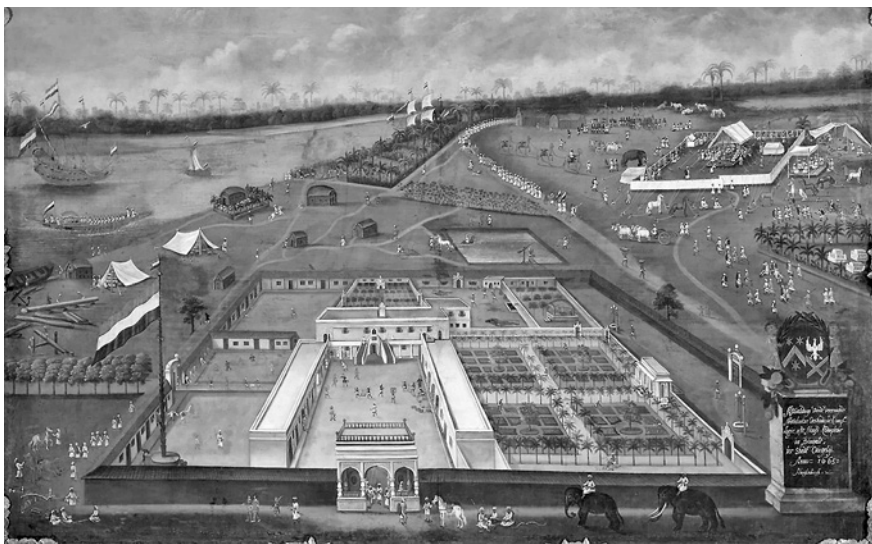
Jedním z mezníků prudké koloniální expanze se stal rok 1602. Tehdy došlo k založení *Vereenigte Oost-Indische Compagnie*, zkráceně VOC.

Východoindické společnosti vláda zaručila obchodní monopol v oblastech od mysu Dobré naděje až k Magalhãesovu průlivu, čili ve skutečnosti pro celou Asii. Společnost se v těchto oblastech velmi rychle etablovala. Už v roce 1605 Portugalcům bez jediného výstřelu zabrala ostrov Ambon, součást Moluckého souostroví a zároveň odrazový můstek do celé Indonésie.

Ambon se tak na léta, až do založení Batávie v roce 1610 (dnešní Jakarta), stal ústředím VOC. Ale ani s Batávií to neměla VOC jednoduché. Kromě Portugalců narážela na Angličany a jejich Východoindickou společnost neboli *East India Company* (EIC). Tehdejší generální guvernér Holandské východní Indie Jan Pieterszoon Coen (1578–1629) musel dokonce Batávii v roce 1619 na Angličanech dobývat zpět. Téměř celé město tehdy nechal spálit a na troskách vybudoval pevnost, kterouž doplnil zcela novou zástavbou, z níž udělal administrativní centrum celé Holandské východní Indie. A protože mezi společnostmi zuřila nejen obchodní válka, ale umírali i lidé, došlo to tak daleko, že v roce 1619 král Jakub I. a holandské generální stavy uzavřely smlouvu, která měla definovat rámcové uspořádání v zemích Východní Indie. Velice lukrativní trh s kořením se dle této smlouvy dělil v poměru dva ku jedné ve prospěch Holanďanů a v Batávii byla ustanovena Rada obrany, která na něj měla dohlížet.

Jednalo se vysloveně o smlouvu obchodní, proto si každá společnost její obsah vykládala tak, jak jí to vyhovovalo. Obchodníci z VOC například jedno z ustanovení chápali tak, že na svém území měli pod správou i obchodníky z EIC. Napětí neustále eskalovalo, až vše vyvrcholilo v roce 1622. Místní guvernér VOC Herman van Speult (?–1626) se dostal do konfliktu se sultánem z nepříliš vzdálené Ternaty. Ze vzniklých problémů – a asi neprávem – obviňoval anglické obchodníky. Krátce nato bdělá stráž zachytila jednoho z japonských žoldnéřů, jak se snaží špehovat situaci v holandské pevnosti Victoria. Ten se při mučení přiznal ke spiknutí, které prý mělo vyvrcholit vyvražděním všech faktorů VOC, a zároveň jmenoval mezi spiklenci i hlavu anglické faktorie kapitána Gabriela Tower-sona (1576–1623). Došlo k zatčení všech Angličanů a jejich pomocníků.

Někteří byli surově mučeni, ale většina se i tak přiznala, že ke spiknutí mělo opravdu dojít. Po soudu následovaly v březnu 1623 popravy deseti Angličanů, devíti Japonců a jednoho portugalského zaměstnance VOC. Hlava kapitána Towersona byla pro výstrahu nabodnuta na kůl. Až v roce 1654 Oliver Cromwell po vítězné první anglicko-holandské válce donutil Holanďany k finanční náhradě za utrpená příkoří během Amboynského masakru, jak jej v Anglii pojmenovali.

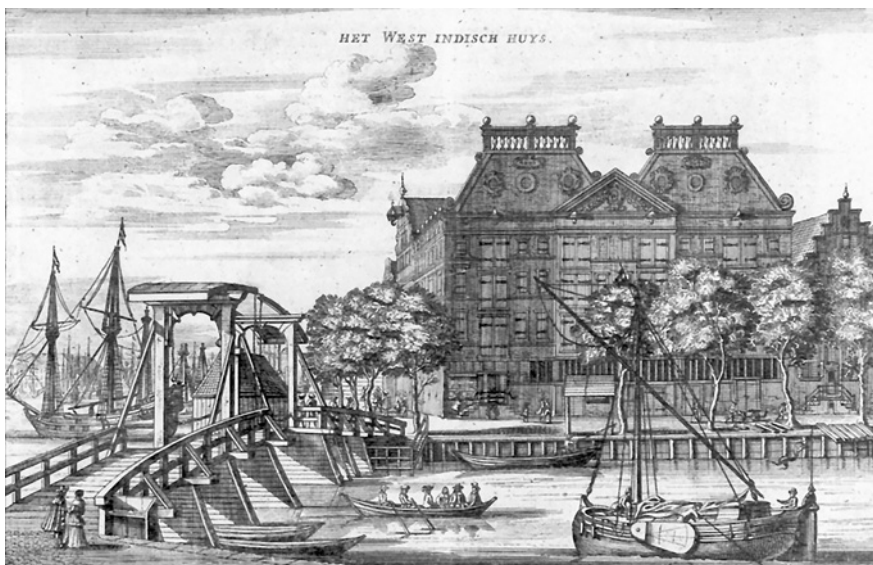

Typická faktorie VOC sedmdesátých let 17. století, tuto bychom našli v Hoogly v Západním Bengálsku

Během několika desetiletí se z VOC stala největší obchodní společnost světa, jež v mnohém předčila i dnešní mamutí koncerny. Ovládala neuvěřitelná území a jejich sto padesát obchodních lodí, čtyřicet válečných plavidel, padesát tisíc zaměstnanců a vlastní soukromá armáda deseti tisíc vojáků zajišťovaly majitelům a akcionářům každoroční výplatu dividend až ve výši 40 % původní investice.

O devatenáct let později, v roce 1621, vznikla *Geoctroyeerde Westindische Compagnie* (Nizozemská západoindická společnost), známá

pod zkratkou WIC. Ta pro změnu získala monopol pro Západní Indie, jenž se týkal především obchodu s otroky po celém západním pobřeží Afriky, ale také obchodních aktivit v oblastech Brazílie a Karibiku, odkud společnost doufala vytlačit zde usazené Portugalce a Španěly. Monopol zahrnoval i území obou Amerik. Díky kolonizačnímu úsilí této společnosti vznikla na západním pobřeží severní Ameriky enkláva nazvaná Neuwe Netherland a na ní malá osada Neuwe Amsterdam. Během války s Portugalskem se WIC pokusila vytlačit Portugalce ze severovýchodní Brazílie, ale narazila na prudký odpor. Ve skutečnosti šlo o obchodní válku, která započala roku 1601 a trvala přes šedesát let. Byla označována také jako *Spice War* (válka o koření), a sice dle toho, jaká komodita představovala *casus belli*, a skončila teprve v roce 1663.

Sklady Západoindické společnosti postavené v roce 1655 v Amsterdamu

Základní kapitál přislíbily složit generální stavy a VOC, a sice ve výši jednoho milionu guldenů, ovšem s financováním společnosti byly zpočátku potíže, málokdo tomuto špatně průhlednému podniku důvěřoval. Nakonec se sešlo 2,8 milionu od zahraničních investorů a také